

Javna tribuna: Avtonomna Tovarna Rog in prihodnost mesta STALIŠČA A.T. ROG

POVZETEK

Zasedba tovarne Rog je leta 2006 predstavljala spontani upor proti novim mestnim politikam, ki so turistično in investicijsko privlačnost Ljubljane postavile pred vse druge cilje. Lahko bi trdili, da panični odnos MOL, ki si prizadeva dolgoletno delo skupnosti na vsak način izbrisati, pove več o mestni politiki kot o Rogu samem, njihovi aktualni načrti za novi Center Rog pa razodevajo zaskrbljujoče trende.

Na projektu Center Rog ponovno vidimo, **da se mestne oblasti dojemajo kot menedžerski odbor "podjetja Ljubljana", prebivalce pa obravnavajo kot delničarje.** Zato javne investicije ne usmerjajo v programe, ki bi izboljšali kvaliteto življenja v mestu in ponujali dostopne storitve vsem, ampak v projekte, ki zvišujejo dobičkonosnost zemljišč, posledično pa manj premožne prebivalce izrinjajo iz mesta. To mestni upravi dopušča tudi špekuliranje s cenami zemljišč, kot je storila na primeru tovarne Rog – po denacionalizaciji je odkup dvakrat preplačala, nato pa z vrsto neuspešnih javno financiranih projektov (med njimi multikulturni objekt Center Sodobnih Umetnosti Rog) poskušala privabiti zasebne investitorje. **Danes namesto zavoženega javno-zasebnega partnerstva v obliki CSU Rog ponuja spet nov, v celoti javno financirani projekt Center Rog, pri čemer gre dejansko za reciklažo istega projekta s spremenjeno investicijsko zasnovo in nekaj novimi (povsem nedorečenimi vsebinami). Prebivalci Ljubljane bodo iz javnega proračuna plačali za elitno institucijo, katere edina prava funkcija bo privabljanje privatnih gostincev, hotelirjev in seveda gradbincev.**

Le malo mestnih investicij je bilo deležnih toliko kritik kot Center Rog, za katerega se strokovna javnost strinja, da je slabo zastavljen, nejasen in nedodelan, da brez resnih premislekov posega v kulturno področje in da ne upošteva organskega življenja mesta. Prepričani smo, da gre za prenapihnjeno investicijo, ki doprinaša k nadaljnjim negativnim trendom v razvoju mesta: rasti cen in najemnin, povečanju neenakosti, onesnaženju (ali center res potrebuje še eno novo parkirno hišo?), elitizaciji in sterilnosti.

Trenutna Avtonomna Tovarna Rog ne ponuja rešitev na vsa ta vprašanja, je pa skozi leta absorbirala številne stranske posledice gentrifikačijske politike. Probleme revščine, neenakosti, pomanjkanja socialnih stanovanj in javnih prostorov za družbeno marginalizirane - vse to srečujemo na našem dvorišču. **Teh pojavov nismo ustvarili mi, se pa z njimi vsak dan soočamo in na njih iščemo politične odgovore.** Ali se MOL iz naših izkušenj ni pripravljena ničesar naučiti? Ali res ni zmožna drugačnega odziva, kot da Rogovce demonizira in nas krivi za ves hrup, kriminal in umazanijo v mestu, kot da sama pri tem nima nič?

Projekt Center Rog je še eden v nizu slabih rešitev na področju nekdanje tovarne in prepričani smo, da lahko iz dosedanjih praks, ki so se razvile skozi 13 let avtonomnega

delovanja, razvijemo boljše modele. **Zato MOLu ponujamo tudi dve različni rešitvi, ki sta cenejši, bolj ekološki in prebivalcem prijaznejši.**

1. Avtonomistična rešitev: pri prvi predlagamo, da občina prizna samoupravljalni način delovanja AT Rog in investira zgolj v sanacijo galvane in rušitev dotrajane zgradbe 21, ter poskrbi za odvoz smeti in elektrifikacijo, Rogovci pa za lastnimi sredstvi in delovno silo obnovimo ostale prostore, pri čemer zagotovimo, da bodo ti namenjeni neprofitnim dejavnostim. Obnovljeni prostori se nemudoma ponudijo v širšo uporabo, ustanovi pa se tudi nevtralna tribunska komisija, ki skrbi za to, da se smernice delovanja v javnem interesu spoštujejo in da se redno komunicira s sosedi in četrtno skupnostjo.

2. Zadržna rešitev: Druga rešitev je preusmeritev sredstev k ustanovitvi zadruga, ki v večih fazah izvede obnovo celotne tovarne. Ta proces uporabnike, prekerce, brezposelne in begunce usposablja v gradbene, obrtniške in upravne poklice, vse javne, kulturne in pridobitbe dejavnosti iz prve faze projekta pa vodijo k izgradnji javnih ustvarjalnih prostorov in socialnih stanovanj. Gre za trajnostni in ekološki projekt od spodaj, ki naslavlja akutne probleme mesta.

Razprav o prihodnosti Roga pa ne želimo voditi za zaprtimi vrati, ampak v sodelovanju s širšim krogom zainteresirane javnosti in prebivalcev mesta. Ker so dosedanja pogajanja vedno propadla, menimo, da je možen korak naprej le z uvedbo nevtralne tribunske komisije, ki bi bdela nad pogovori in pri tem izhajala iz smernic, zastavljenih na javnih razpravah.

Avtonomna Tovarna Rog, ki trenutno stagnira pod težo negotove prihodnosti, sodnih stroškov in slabih infrastrukturnih pogojev, bi lahko bila za mesto izjemna priložnost.

Zgledov, kjer so mestne oblasti prepoznale potencial samoorganiziranih skupnosti in jih podprle v obliki demokratično vodenih in trajnostno naravnanih projektov, imamo več kot dovolj. Kakšni so argumenti MOL, da tako goreče zavrača vsakršno upoštevanje teh možnosti? Ali se za tem skrivajo materialni interesi tistih, ki bodo profitirali od megalomanske gradbene investicije, ali pa trenutna mestna uprava preprosto zasleduje drugačne razvojne cilje in jo drugačne vizije družbe niti ne zanimajo? **Kakršenkoli pa je njihov argument, menimo, da interesi deležnikov vpletenih v nasilno vzpostavitev projekta Center Rog ne morejo in ne smejo biti edini, ki se jih upošteva.** Avtonomna Tovarna Rog želi nuditi platformo tudi tistim, ki v gentrifikaciji, turistifikaciji in elitizaciji mesta ne prepoznajo svojih interesov.

UVOD

V zadnjem desetletju smo v Ljubljani preko različnih mestnih iniciativ doživeli izjemen poudarek na promociji "urbanih kultur", "kulturnih industrij" in drugih vročih fraz, ki domujejo v besedilih evropskih razpisov. V istem obdobju pa se je v centru prestolnice začel odvijati tudi družbeni eksperiment, ki so ga na področju propadle tovarne samoiniciativno zagnali prebivalci mesta. Tovarna Rog je spontana, takorekoč gverilska ulična tvorba – urbana kultura v svoji najbolj organski obliki. In je svojevrsten obrat izraza "kulturna industrija", v smislu da je nekdanjo tovarno preobrazila v proizvodnjo neblagovnih dobrin – netržne umetnosti, netekmovalnega športa, neinstitucionalne politike. Prostor in skupnost v njem nikakor nista brez napak, a težko je spregledati paradoks, da mestnim oblastem, ki tako vneto promovirajo urbano kreativnost, ta eksperiment predstavlja neznosen madež, ki ga je

potrebno za vsako ceno odstraniti iz središča mesta. Lahko bi trdili, da njihov panični odnos do tovarne pove več o mestni politiki kot o Rogu samem. Prav zato nam tovarna Rog ponuja izjemno priložnost, da se poglobimo v razvojne smernice ljubljanske mestne uprave in njihov vpliv na širšo družbo.

KRATKA ZGODOVINA AVTONOMNE TOVARNE ROG

Zasedba tovarne Rog je leta 2006 predstavljala nekakšen spontani upor proti novim mestnim politikam, ki so turistično in investicijsko privlačnost Ljubljane postavile pred vse druge cilje. Kazala je na potrebo po ustvarjalnih prostorih in platformah samoorganiziranja. Krizna leta od 2008 naprej, med katerimi so bili številni projekti občine zamrznjeni, so Rogu kupila dragoceni čas, ki ga skvoti le redko doživimo. V tem času so se znotraj tovarne vzpostavile neformalne strukture s kompleksnim prepletom aktivnosti, ciljev in posestniških odnosov. Uporabniki smo v opustošenih prostorih ustvarili nekakšno urbano vas, z vsemi prednostmi in slabostmi skupnostnega življenja sredi mesta. A kar je ključno: vas je ponujala prostor in navdih velikim političnim gibanjem, ki so prihajala od spodaj – od izbrisanih do nevidnih delavcev sveta, migrantskega gibanja, protirasistične fronte ter številnih stanovanjskih iniciativ. Zelo zgovorno je, da so tovrstna gibanja prišla iz dotrajanih stavb stare tovarne, ne pa iz institucij, ki so bile ustanovljene z namenom naslavljanja prav teh istih vprašanj.

CENTER ROG

Zdi se, da Mestna Občina Ljubljana teh procesov in njihovih političnih sporočil ni nikoli jemala preveč resno. Nominalno levi politiki so se sicer morali sem in tja oglasiti na kakem protestnem shodu rogovskih aktivistov, to pa je bilo tudi vse. Odnos mestne uprave do tovarne Rog namreč izhaja še iz tranzicijskih procesov od konca proizvodnje leta 1994. Že takrat se je občini ob prostoru, ki je vidno propadal, postavljalo predvsem vprašanje: "Kako povečati donosnost zemljišča in pritegniti investitorje?" V času denacionalizacijskih postopkov je zato MOL pri Urbanističnemu inštitutu Slovenije naročila strokovno študijo, imenovano "*Oblikovanje mesta v pogojih tržne ekonomije*". Študija je naredila analizo petih različnih projektov in ocenila zemljišče na približno 5 milijonov evrov. Pričakovano je sklenila, "*da so ekonomsko upravičeni zgolj predlogi, ki vsebujejo hotel, saj slednja dejavnost zagotavlja donosnost projekta prenove*".¹

Tu lahko opazimo obrat v upravljanju mesta, kjer se spremeni definicija pojma "javni interes". Mestna oblast se namreč vede kot menedžerski odbor večje korporacije, prebivalce pa razume kot njene delničarje. Kot "javno dobro" se zato razume tisto, kar je dobičkonosno. "*V skladu s tem mesto ni pojmovano kot politična skupnost prebivalcev in uporabnikov, temveč kot gospodarska združba. Gospodarjenje s prostorom lahko tako zaobjema tudi finančno špekuliranje z zemljišči.*"² Ker so bili stroški nabave zemljišča previsoki, se privatni kupci po končanih denacionalizacijskih postopkih niso odločili za investicijo. MOL pa takrat v nasprotju z nasveti strokovnjakov ni uveljavila predkupne pravice - pogodbo s Hypo Leasing

¹ Pečar, *Idejna študija prenove Tovarne Rog v Ljubljani. Razmislek o manjšinski arhitekturi* (Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, 2017), 39

² Pečar - *Idejna študija Prenove Tovarne Rog v Ljubljani*, 39

o leasing najemu nepremičnin je sklenila leto kasneje, pri čemer je plačala skoraj dvakratni znesek prvotne ocene vrednosti zemljišča. Za sporen in neekonomičen špekulativni nakup ni odgovarjal nihče.

Med iskanjem poti do čim večje donosnosti zemljišča pa vse vidnejšo vlogo začanja igrati kultura. Ta je v tranziciji prav tako redefinirana: ne več kot smoter sama po sebi, pač pa kot sredstvo za preurejanje mestnega okolja po potrebi investorjev in ustvarjanju dodane vrednosti drugim gospodarskim panogam skozi koncept t.i. "kulturnih industrij". Takšen cilj eksplicitno navaja študija stanja kulturnih kapacitet iz leta 1999, v katerem je predlagana ustanovitev multikulturnega centra na območju tovarne Rog. Študija poudari, da lahko tudi "alternativne in umetniške konverzije" prispevajo k revitalizaciji in gentrifikaciji opuščenim območij. Negativne plati gentrifikacije so pri tem seveda zamolčane – če so prebivalci mesta dojeti kot delničarji podjetja Ljubljana, je rast najemnin in življenjskih stroškov prav tako lahko interpretirana kot pozitivna in dobičkonosna posledica za lastnike.

V tej luči lahko razumemo idejo javnega urbanistično-arhitekturnega natečaja za ureditev območja bivše tovarne Rog, ki so ga poimenovali Center sodobnih umetnosti Rog. 53 milijonska investicija naj bi imela obliko javno-zasebnega partnerstva, pri čemer bi MOL prispeval 30% deleža investicije v obliki parcele z nepremičninami, zasebni vlagatelj pa 70% delež. Kot opaža analitik procesa: "*Medtem ko MOL leta 2007 odplačuje leasing v skupni vrednosti 9.2 mio EUR, vrednost zemljišča - ki ga še nima v lasti - že ocenjuje na višjo vrednost 15,9 mio EUR... Postavlja se vprašanje, ali finančna špekulacija postaja normalna praksa javne oblasti pri gospodarjenju z zemljišči.*"³ Sprva medijsko izpostavljeni natečaj za javno-zasebno partnerstvo v naslednji točki "*preide v manj transparentno fazo implementacije, kjer se projekt spreminja v množici težje dostopnih in medijsko neizpostavljenih birokratskih dokumentov*"⁴. Omeniti je treba še, da v vsej dokumentaciji samonikle organizacije, ki delujejo na območju, niso omenjene niti z besedo, prav tako pa niso opredeljeni konkretni cilji na področju kulture.

MOL je to vrzel poskušala zapolniti s troletnim projektom imenovanim Second Chance, namenjenim revitalizaciji opuščenih industrijskih poslopij. Ta naj bi na participatoren način z različnimi fokusnimi skupinami poskrbel za programske vsebine in smernice. Žal pa je projekt trpel za številnimi pomanjklivostmi. "*Kulturni poznavalci, ustvarjalci, gospodarstveniki in mednarodni strokovnjaki so si bili enotni, da je projekt slabo zastavljen; predlagani koncept organizacijske strukture CSU je nejasen in nedodelan. Predstavniki javne uprave so opozarjali na pomanjkanje osnovnih informacij in vhodnih podatkov, kar nakazuje odsotnost študij obstoječih kapacitet za predlagane programe in dejanske prostorske potrebe. Domači strokovnjaki so opozarjali na velikost projekta: »vnos tako velike institucije (v obstoječ sistem) brez temeljitih predhodnih analiz bi lahko imel nepredvidljive posledice za razvoj kulturno-umetniške sfere«...*"⁵

³ Pečar - *Idejna študija Prenove Tovarne Rog v Ljubljani*, 41

⁴ Pečar - *Idejna študija Prenove Tovarne Rog v Ljubljani*, 41

⁵ Marko Uršič, "Osnutek zasnove uporabe CSU Rog – analiza fokusnih skupin", 2011, str. 26 dostopno na naslovu:

http://www.secondchanceproject.si/wp-content/uploads/analiza_osnutek_zu_final.pdf 2011 26

Urbana sociologinja Lia Ghilardi je podala kritično mnenje raziskave: »Analiza [...] bi morala nastati kot kooperativno delo, kot sodelovanje različnih disciplin in tudi različnih sektorjev v lokalnih skupnostih. [...] Samo en oddelek ne bi smel biti odgovoren za to, da vodi velik transformacijski proces v mestu. Ni dovolj, da ga naredijo na temelju njihove stroke in poklica, ker je vse mesto mikroorganizem in moramo nanj pogledati z zelo različnih vidikov.«⁶

Urbani Sociolog Marko Uršič se je o samonikli skupnosti v Rogu opredelil tako: »Ni mogoče spregledati, da je Tovarna Rog edinstven kompleks prostorskih praks [...] Sčasoma so sprodcirali nov prostor, ki se izmika preprostim opredelitvam zapuščenih, degradiranih industrijskih območij z zgolj fizično industrijsko arhitekturno dediščino.«⁷

Arhitekt prof. Miha Dešman leta 2011 v uvodniku revije Arhitektov bilten izpostavlja: »edinole vsebina lahko osmisli prenovo. To zlasti velja za Rog, ki ima izjemno možnost in dolžnost, da prenova upošteva socialno, programsko in človeško kontinuiteto sedanje spontane vsebine.«⁸

Bertram Schultze, revitalizator in upravni direktor prenovljenega tekstilnega kompleksa Spinnerei v Leipzigu glede razvojnih trendov v prestolnici opozarja: »Ljubljana mora biti previdna. Ob Ljubljanici je prečudovito, vendar ni avtentično. Vidite lahko sir pod steklom, zato imam občutek, da je prečisto. Bolj bi bilo fascinantno, če bi bilo bolj grobo. Rog je priložnost, za kar ni potrebnega velikega vložka. A nekdo je na konferenci rekel, da si glede projekta ne morejo premisliti. Zakaj ne? Če ugotoviš, da si na napačni poti, si moraš premisliti. Ne razumem, zakaj si občina ne premisli, kajti prepričan sem, da so na napačni poti.«⁹

Projekt CSU Rog pa zaradi ekonomske krize naslednjih pet let ni našel investitorja, ki bi prevzel 70% breme. "Obsežna shema nastala na podlagi študij in projekcij narejenih na višku konjunktura, v recesiji ni uspela biti realizirana."¹⁰ Kljub spremenjenim okoliščinam, neuspehu projekta in kritikam na račun raziskave Second Chance, pa MOL v nadaljevanju ni spremenil vsebinske zasnove projekta, ampak zgolj investicijsko. "Domnevno nov projekt, poimenovan Center Rog, je javnosti predstavial kot v celoti kulturi namenjeno institucijo, financirano z javnimi sredstvi. V resnici gre za isti projekt (CSU Rog) omejen na prvo fazo - prenovo tovarniške stavbe. Zazidalni načrt v OPPN (Občinski podrobni prostorski načrt) ostaja nespremenjen in še vedno predvideva zasebni del s komercialnimi programi: design hotel, nadstandardna stanovanja, poslovne in storitvene prostore."¹¹

Slabo leto pred lokalnimi volitvami je MOL pripravila nov propagandni video za Center Rog, ki naj bi v obstoječi načrt prenove vključil "več javnih vsebin". Seveda ob tem v svoji izčiščeni

⁶ Maja Megla, "Človeško telo in mesta so živi organizmi", Delo, 2.3.2012, <https://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/clovesko-telo-in-mesta-so-zivi-organizmi.html>

⁷ Matjaž Uršič, "Tovarna Rog kot sredstvo urbane revitalizacije ali ekonomske regeneracije mesta? Družbeni vidiki prenove nekdanjih industrijskih območij", Arhitektov bilten 41, št. 190-191, (december, 2011), dostopno na naslovu:

http://roglab.si/sl/predavanja/2012/tovarna_rog_kot_sredstvo_urbane_revitalizacije

⁸ Miha Dešman, "Uvodnik: rog et cetera", Arhitektov bilten 41, št. 190-191, (december, 2011), <http://www.ab-magazine.com/190-191.html>

⁹ Bertram Schultze, "Projekt revitalizacije Roga je na napačni poti", Delo, 4.3.2012, dostopno na naslovu: <https://www.delo.si/gospodarstvo/posel/projekt-revitalizacije-roga-je-na-napacni-poti.html>

¹⁰ Pečar - Idejna študija Prenove Tovarne Rog v Ljubljani, 43

¹¹ Pečar - Idejna študija Prenove Tovarne Rog v Ljubljani, 43

arhitekturno-urbanistični viziji konkretnih vsebinskih načrtov razen javne knjižnice, razstavne hale, 3D RogLab-a in ducat ateljejev ne omenjajo. So pa zato bolj jasno vidne bodoče pridobitve obveznih komercialnih vsebin v obliki umetniških trgovin, kavarn in restavracij ob Ljubljani ter podzemne garaže na dvorišču. Vse bolj postaja jasno, da je Center Rog v osnovi le dražja reciklaža CSU Rog, ki v osnovi zasleduje iste cilje. Leto kasneje so v občinskem glasilu *Ljubljana* ti vsebinski poudarki ponovno spremenjeni, po novem naj bi center "vsebinsko bil namenjen podpori družbenokoristnih projektov, sledil bo načelom varovanja okolja, krožne ekonomije in družbene pravičnosti.." Ker se spreminjajo le buzzwordi, v nobeni točki pa ni konkretizirano, kdo, kako in s kakšnimi cilji naj bi to vsebino ustvarjal, se zdi, da javni del projekta služi le legitimaciji začetka gradnje – česarkoli že.

ŠIRŠI POGLED NA MESTO

Ponovno ovrednotenje investicije v Center Rog se nam ne zdi nujno le zaradi problematičnosti dotičnega projekta, ampak ker tovrstni projekti reflektirajo tudi druge negativne trende v urbanistični politiki Ljubljane.

1. gentrifikacija: posledice menedžerskega odnosa mestnih oblasti, ki mesto razumejo kot podjetje, postajajo vse bolj jasne. Če je turistična industrija uspela do neke mere prevetrili določene vidike mestnega življenja, je danes iskanje donosnosti parcel in nepremičnin tako izrazito zarezalo v bivanjske pogoje prebivalcev Ljubljane, da tega ni več mogoče ignorirati. Takšna politika je na eni strani prinesla visoke cene nepremičnin in storitev, na drugi pa slabo plačana in prekerna delovna mesta.

2. okoljski vidik: nemogoče je ignorirati tudi posledice, ki jih ima takšna politika za okolje. Omenjeno razmerje med bivanjskimi stroški in plačami sili vse več ljudi v dnevno migriranje na delovno mesto iz okolice Ljubljane, s tem pa več prometa in onesnaženja. Ob vseh obljubah, da bo Ljubljana postala zelena prestolnica, smo pričali tudi podražitvi javnih prevozov, naravnost šokantno pa je dejstvo, da občina, namesto resnih ukrepov na tem področju prav v "naprednem" Centru Rog, ki naj bi naslavljal tudi okoljske teme, gradi parkirno hišo. Kar nekaj ironije je v tem, da MOL v javnih izjavah predstavlja zdajšnjo tovarno Rog kot ekološko bombo.

3. pomanjkanje participacije: prebivalci in prebivalke Ljubljane bi morali biti več kot zaskrbljeni, da okoli njih rastejo megalomanski projekti, financirani z javnim denarjem, ne da bi imeli kaj besede pri določanju njihovih namembnosti in vsebin - celo takrat, ko te posegajo v delovanje njihovih lastnih področij. Ne le, da takšni procesi mestnega upravljanja brez potrebnih vnosov informacij s strani prebivalcev in uporabnikov ustvarjajo pogoje za netransparentne dogovore, ampak prebivalce tudi pasivizirajo in jih spreminjajo v gole potrošnike od zgoraj določenih storitev.

4. kulturni vidik: omenjeni procesi peljejo tudi do netransparentnega napihovanja kulturnih zavodov, ki nastopajo kot javne institucije, funkcionirajo pa kot zasebna podjetja, ki so za svojo pomoč pri gentrifikačijskem lepotečenju mestnih površin nagrajene z razpisnim denarjem. Kulturna sfera več ne nudi kritične analize teh procesov, ampak pri njih asistira - postaja nekakšen PR oddelek korporativnega vodenja Ljubljane.

AT Rog ne ponuja rešitev na vsa ta vprašanja, je pa skozi leta absorbirala številne stranske posledice te gentrifikačijske politike. Problemi revščine, pomanjkanja socialnih stanovanj,

elitizacija mesta in kriminalizacija drugačnih, pomanjkanje javnih prostorov za družbeno marginalizirane...vse to srečujemo na našem dvorišču. Teh pojavov nismo ustvarili mi, se pa z njimi vsak dan soočamo in na njih iščemo politične odgovore. Ali se MOL iz naših izkušenj ni pripravljena ničesar naučiti? Ali res ni zmožna drugačnega odziva, kot da Rogovce demonizira in nas krivi za ves hrup, kriminal in umazanijo v mestu, kot da sama pri tem nima nič?

ALTERNATIVE CENTRU ROG

Vprašanje, ki smo ga na koncu dolžni odgovoriti, je preprosto: ali lahko AT Rog Ljubljani ponuja rešitve, ki jih projekt Center Rog ni zmožen? Njena zgodovina bojev za socialne pravice ji več kot očitno govori v prid. Manj jasno pa je, ali lahko nadaljuje z zahtevnim upravljalnim delom tovarne v trenutnih zapletenih pogojih, ko brez elektrike, komunalnih storitev in potrebnih sanacijskih del odplačuje še velikanske sodne stroške, da o odkriti vojni z mestnimi oblastmi sploh ne govorimo. Vse te okoliščine peljejo AT Rog v fazo, ko dogovor z MOL ni le zaželen, ampak nujen. V ta namen smo pripravili dva možna načrta za alternativni razvoj območja. Obe sta cenejši, bolj ekološki in prebivalcem prijaznejši kot trenutni načrt MOL. Obe pa za svojo uresničitev zahtevata priznanje skupščine AT Rog kot legitimne sogovornice v tem procesu. Po 13ih letih delovanja in investiranja v prostore je pač treba prenehati omalovaževati uporabnike kot "začasne". Rešitvi zahtevata tudi takojšnje prenehanje nasilnih vdorov, nenapovedanih gradenj in sodnega preganjanja.

Kot pa smo večkrat ponovili, si ne želimo voditi teh razprav za zaprtimi vrati, ampak v sodelovanju s širšim krogom zainteresirane javnosti in prebivalcev mesta. Ker so dosedanja pogajanja vedno propadla, menimo da je možen korak naprej z uvedbo nevtralne tribunske komisije, ki bi bdela nad pogovori in izvedbo projektov, ter pri tem izhajala iz smernic, zastavljenih na javnih razpravah.

1. AVTONOMISTIČNA REŠITEV

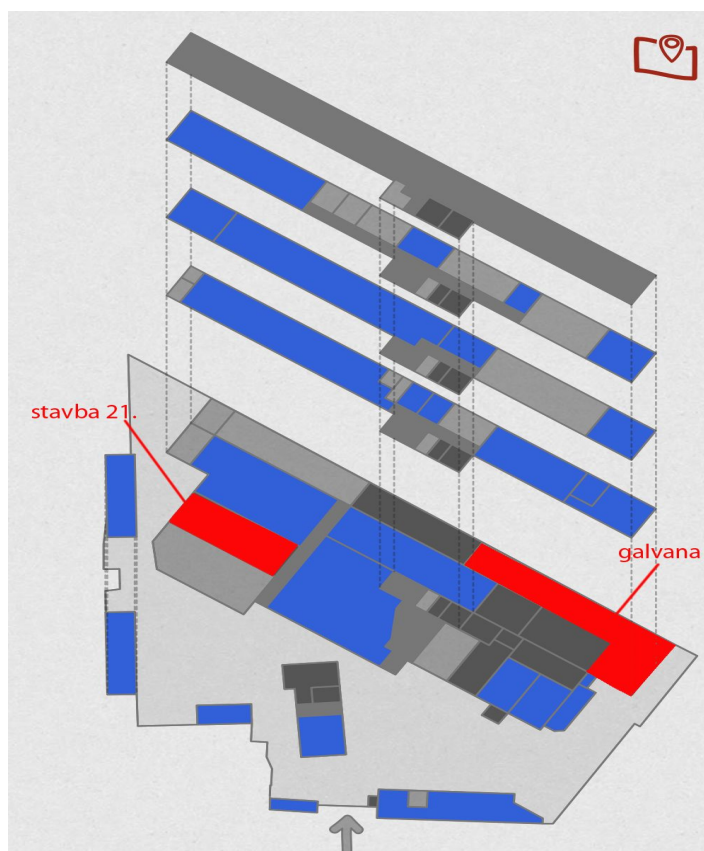
Prva, najcenejša in najenostavnejša rešitev izhaja prav iz procesov, ki bi stekli, v kolikor bi MOL priznala status avtonomije uporabnikom in uporabnicam AT Rog. Ta rešitev v največji meri upošteva organsko življenje in estetiko prostora, ki se je razvijal skozi 13 let samoniklega delovanja skupnosti.

Ureditev statusa med MOL in AT Rog

- Skupščina AT Rog in MOL podpišeta dogovor za dolgotrajno uporabo prostorov na območju tovarne Rog. MOL se pisno zaveže k spoštovanju samoupravnega načina delovanja uporabnikov.
- Skupščina AT Rog se zaveže k opravljanju neprofitnih dejavnosti v javno dobro.
- Ustanovi se neodvisno tribunsko komisijo, ki skrbi, da se zasledujejo smernice opredeljene na javnih tribunah. Sestavlja jo zainteresirana oz. strokovna javnost - osebe, ki niso uporabniki tovarne niti zaposleni na zavodih MOLa. Komisija skrbi, da se prostori uporabljajo v skladu s smernicami, ki so zastavljene na javnih tribunah.

Potek sanacije in finančna slika

- V tem primeru se investicija MOL skrči na najnujnejše sanacije. V prvi fazi se izvede sanacija galvane, kjer je delna ekološka sanacija že bila narejena. Delo poteka v sami stavbi in iz južne strani, zato ne ovira ostalih dejavnosti v tovarni.
- Hkrati steče rušenje statično oslabiljene stavbe 21, ki se je ne uporablja in je dostop do nje iz varnostnih razlogov onemogočen. Med delom se zavaruje območje okoli same zgradbe.
- MOL omogoči odvoz vseh smeti iz področja tovarne ter zagotovi elektrifikacijo in komunalne storitve.
- To skupščini AT Rog odpre možnost samoorganizirane obnove in investicije v prostore, kakršne v dosedanjih prekernih razmerah ni bilo mogoče izvesti. AT Rog poskrbi za odstranitev in menjavo azbestnih kritin, očiščenje in ureditev zunanjih prostorov, menjavo oken kjer je potrebno, fasadno delo, izolacijo in druge posege, ki so potrebni za varno in urejeno rabo.

Vsebinska in programska vizija:

- Tovrstna obnova bo v najkrajšem času sprostila nove delovne prostore, spet drugi pa bi postali širše uporabni. Skupščina AT Rog skupaj s tribunsko komisijo nemudoma poda javni poziv za nove uporabnike in izvede javno skupščino. Določi se tudi pogoje vključevanja in principe delovanja, ki jih zasleduje AT Rog.
- V tem procesu se tudi opredeli namembnost prostorov in se skrbi, da ti izpolnjujejo dane pogoje. Na ta način se zagotovi potrebno pretočnost uporabnikov in javno dostopnost prostorov.

- Vzpostavi se stalno srečevanje in komunikacija skupščine AT Rog s sosedi in četrtno skupnostjo.

2. ZADRUŽNA REŠITEV

Druga rešitev je poskus kompletne renovacije prostora z upoštevanjem principov in vsebin, ki so se do zdaj uveljavili v AT Rog. V obdobju po 2016 so sicer nastali številni alternativni predlogi arhitekturne prenove območja, za potrebo te diskusije pa se naslanjamo na projekt, ki ga je zasnoval Rastko Pečar v delu "*Idejna študija Prenove Tovarne Rog v Ljubljani - Razmislek o manjšinski arhitekturi*" in po našem mnenju najtemeljiteje premisli potencialne oblike participatornega urbanističnega planiranja od spodaj. Pri tem so uporabniki vključeni v vse faze obnove, cilj katere je zagotovitev daljnoročnega obstoja družbeno angažirane skupnosti, ki je zmožna skrbeti za lastno reprodukcijo ter nuditi javne kulturne, socialne in druge storitve. Projekt se naslanja na prakso Can Batlló v Barceloni, kjer je Mestna oblast prepoznala potencial samoorganizirane skupnosti in jo podprla v obliki demokratično vodenega in trajnostno naravnane projekta celovite prenove območja.

Reorganizacija delovanja::

Avtonomna Tovarna Rog se preoblikuje v Zadrugo Rog z namenom skupnostne prenove z internalizacijo gradnje. Programska osnova zadruge Rog so obstoječe samo-organizirane dejavnosti, ki se ohranijo v obstoječi obliki ali nadaljujejo v spremenjeni obliki. Dodan program obsega bivanje in delo; dejavnosti, ki trenutno potekajo zunaj ATR.

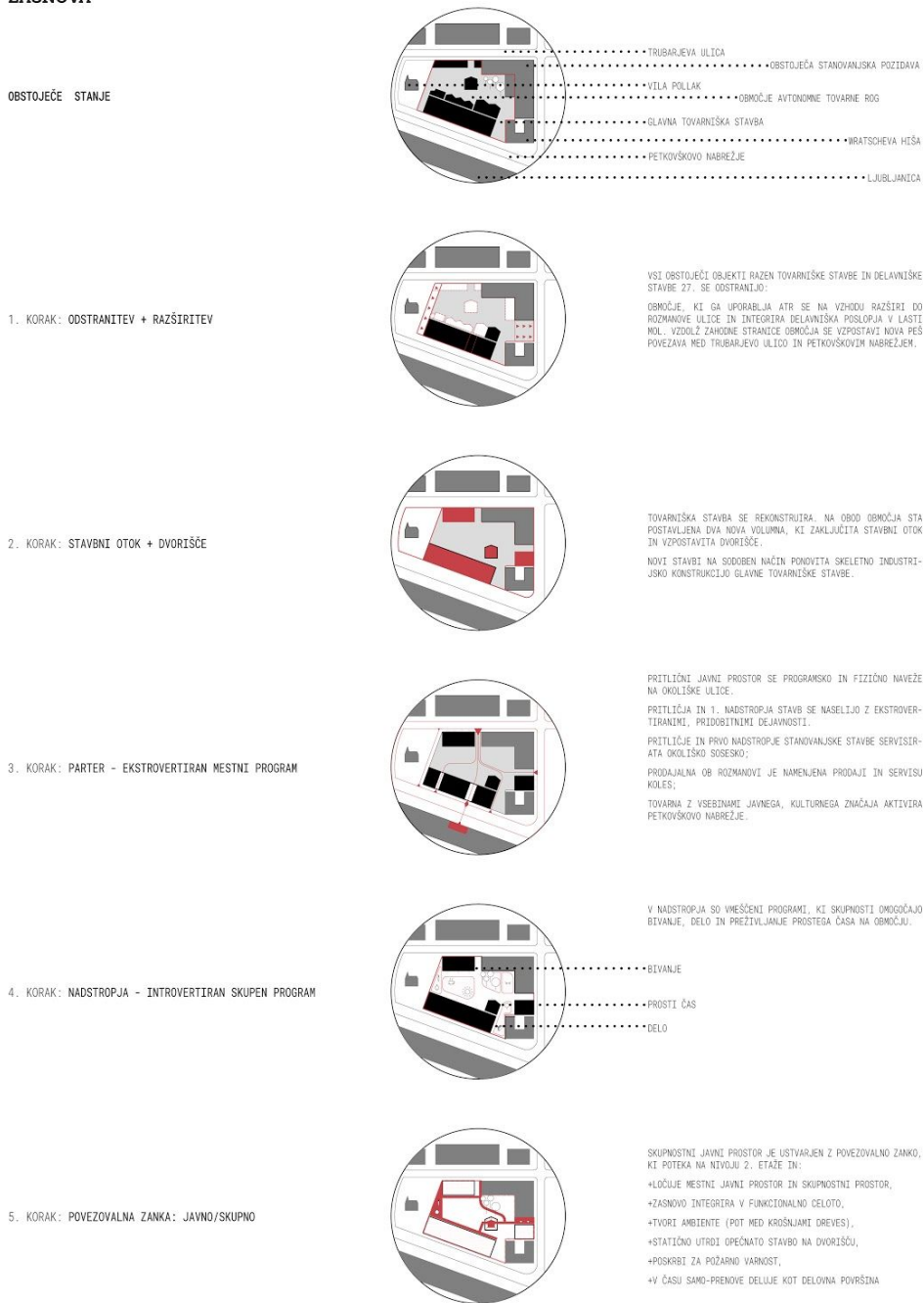
Konkretizacija zasnove:

Arhitekturna zasnova projekta sledi principu industrijske skeletne gradnje glavne stavbe. Skelet se prvič konkretizira v dveh generičnih konstrukcijah na obodu stavbnega otoka, ki se polnita s programi in omogočata zadružno gradnjo v višjih etažah. Druga konkretizacija je prilagodljiva montažna struktura, ki ločene, prostostoječe stavbe, funkcije (bivanje, delo, prosti čas) in raznolike ambiente veže v integrirano celoto.

Faznost:

Prenova poteka postopno. Po odstranitvi obstoječih objektov, investitor postavi prefabriciran skelet in povezovalno strukturo. Sledi rekonstrukcija glavnega tovarniškega objekta in ureditev vseh pritličij in prvih nadstropij, ki čimprej začnejo izvajati javne, kulturne in pridobitne programe.

PROJEKTNI DEL ZASNOVA

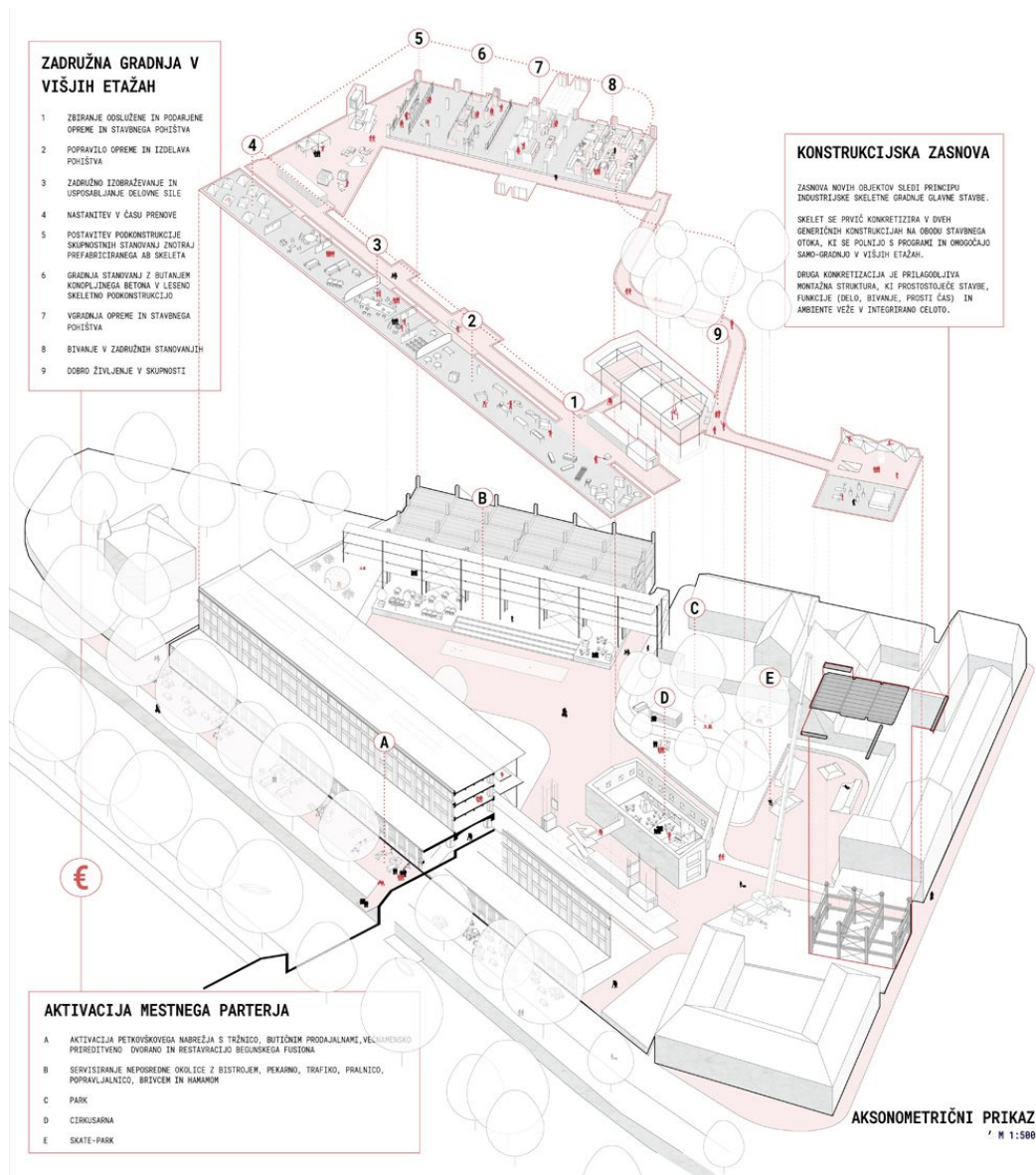
Prihodke zadruga namenja usposabljanju lastne delovne sile, pridobivanju gradbenega materiala in izvedbi gradbenih del v 2., 3. in 4. etaži. Material - konopljin beton in primitivna tehnika gradnje - butanje, omogočajo, da bi zadruga potencialno lahko sama vzpostavila in nadzorovala materialni tok od surovine do končane stavbe in usposobila lastno delovno silo. Tekom prenov 2. in 3. etaža tovarne služita kot

gradbiščni delavnici kjer poteka izdelava opreme in stavbnega pohištva; kot center usposabljanja in izobraževanja v združnih načelih; kot domovanje uporabnikov v času prenove. Delovna sila so obstoječi uporabniki ATR: prekarci, brezposelni in begunci, ki se tekom projekta usposabljujejo v gradbene, obrtniške in upravne poklice. Internalizacija gradnje projektu prenove območja zagotovi trajnostno, socialno in politično dimenzijo.

Ekonomičnost projekta in financiranje:

Uporaba prefabriciranega konstrukcijskega sistema, hibridnega principa gradnje, ki obsega konvencionalno gradnjo in združno gradnjo, ter uporabljen material, ki ga skupnost proizvede sama, projekt prenove naredi ekonomičen.

Obstoječa rezervirana sredstva MOL za izvedbo prenove tovarniške stavbe, ki obsega podzemno garažo in zastekljen funkcionalni prizidek k tovarni, bi se lahko prerazporedila in financirala prenovo celotnega območja, ustanovitev zadruga, usposabljanje delovne sile in pridobivanje surovin.

SKLEP

Avtonomna Tovarna Rog, ki trenutno stagnira pod težo negotove prihodnosti, sodnih stroškov in slabih infrastrukturnih pogojev, bi lahko bila za mesto izjemna priložnost. Menimo, da bi moralo to namesto preganjanja samoorganiziranja in aktivne participacije prebivalcev takšne dejavnosti spodbujati. Zgledov, kjer so bili takšni eksperimenti izredno uspešni, imamo več kot dovolj. Kakšni so argumenti MOL, da tako goreče zavrača vsakršno upoštevanje teh možnosti? Ali se za tem skrivajo materialni interesi tistih, ki bodo profitirali od megalomanske gradbene, gostinske in kulturne investicije, ali pa trenutna mestna uprava preprosto zasleduje drugačne razvojne cilje, da ima v mislih predvsem optimizacijo dobičkonosnosti zemljišč in da jo drugačne vizije družbe niti ne zanimajo. Kakršenkoli pa je že njihov argument, menimo, da interesi deležnikov vpletenih v nasilno vzpostavitev projekta Center Rog ne morejo in ne smejo biti edini, ki se jih upošteva. Avtonomna Tovarna Rog želi nuditi platformo tudi tistim, ki v gentrifikaciji, turistifikaciji in elitizaciji mesta ne prepoznajo svojih interesov.